

ענינים

אב
תשפ"א

בעניני שביעית (א)

28

א. וצויתי את ברכתי – אי חשיב מתן שכרה בצדה

בחזו"א שביעית סימן י"ח ס"ק ד' הביא מש"כ הסמ"ע חו"מ ס"ז ב' דהברכה "וצויתי את ברכתי" אינה אלא בזמן שהשביעית מה"ת, וכתב ע"ז החזו"א דמסתבר דהיתה הברכה גם בבית שני וגם אחר החורבן, דב"ד שלמעלה עושין מה שגוזרין בב"ד של מטה, עיי"ש.

ויש לדון בזה נפק"מ לדינא אי איכא ברכה אף בזה"ז, דהנה יל"ע אי מצות עשה דשמיטה חשיב מ"ע שמתן שכרה בצידה ואין כופין עליה, דכיון דיש בה ברכה דוצויתי הרי יש בה מתן שכר, ואמנם לענין כל עבודות הקרקע אין נפק"מ בזה כיון דיש בהם גם לאו ומשום הלאו כופין ע"ז, אמנם נפק"מ לחרישה דאין בה לאו והוי רק עשה גרידא, עיי' מנח"ח מצוה קי"ב [א], דאי חשיב מצות עשה שמתן שכרה בצדה לא יכפו ע"ז. [והעירו ד"ל דלא חשיב מתן שכרה בצדה דא"י מתן שכר אלא הבטחה שלא יבואו לידי הפסד].

ואי נימא דחשיב מתן שכרה בצידה ואין כופין עליה א"כ נמצא נפק"מ בפלוגתא הסמ"ע והחזו"א אם בזה"ז כופין על חרישה בשביעית, דלחסמ"ע שפיר יכפו כיון דליכא ברכה ואין כאן מתן שכרה בצידה, [ונמצא דבזמן הבית שהוא מה"ת לא היו כופין ובזה"ז שהוא דרבנן כופין, שעל מצוה דרבנן ג"כ איכא כפייה], אמנם לדעת החזו"א דאף בזה"ז איכא ברכה הוי מצוה שמתן שכרה בצידה ואין כופין עליה.

וחכ"א העיר דכמו"כ נפק"מ בזה לדעת האוסרים אמירה לנכרי בשביעית משום מצות שביעית הקרקע, עיי' מנח"ח מצוה קי"ב [ב] וחזו"א שביעית י"ז כ"ה, דבזה נמי ליכא לאו כי אם מצות עשה ד"שבתה הארץ", ואי נימא דצויתי את ברכתי חשיב מתן שכרה בצדה א"כ לא יכפו על אמירה לנכרי בשביעית, ובזה"ז יהיה תלוי בפלוגתא הסמ"ע והחזו"א וכנ"ל.

ב. בקושיית החמדת שלמה דתוספת שביעית תיפול"ל משום תוספת יו"ט

התו' במועד קטן דף ד' א' [ד"ה מה] כתבו דגם מאן דלית ליה תוספת שביעית מודה דתוספת פורתא צריך להוסיף כמו בשבת שצריך להוסיף מעט בכניסתה וביציאתה, ובשו"ת חמדת שלמה או"ח סי' ל"ה אות ו' הקשה דתיפול"ל דבלאו תוספת דשביעית הוא אסור במלאכה משום תוספת יו"ט של ראש השנה, שהרי תחילת שנת השביעית היא ברי"ה, ומה הנפק"מ בדן תוספת שביעית.

ומצינו בזה כמה נפק"מ דמשום תוספת יו"ט הוי שרי ורק משום תוספת שביעית אסור. א. החמד"ש שם כתב ליישב דנפק"מ לקצירה להסוברים דמה"ת גם קצירה מותרת לצורך אוכ"כ, דמשום יו"ט שרי אבל משום שביעית אסור. ב. עוד כתב החמד"ש שם דנפק"מ למלאכה שאינה צריכה לגופה, דמשום יו"ט שרי מה"ת אבל משום שביעית אסור. עיי"ש, ובאמת נפק"מ כמו"כ לשאר פטורי דמלאכת מחשבת, וכגון מקלקל וכן כלאחר יד דמשום יו"ט שרי ומשום שביעית אסור.

ג. המקדש דוד זרעים סי' נ"ט אות ז' כתב דנפק"מ בזה לפימש"כ המנח"ח מצוה קי"ב [ב] דאמירה לנכרי שיעשה עבודה בשדהו בשביעית אסורה מה"ת משום עשה דשביעית הארץ, [ועיי' חזו"א שביעית י"ז כ"ה]. דמשום יו"ט אין בזה איסור תורה, אבל משום שביעית יש בזה עשה דשביעית הארץ. וכן יש לדון דנפק"מ אם אחרים עושים עבודה בשדהו בעל כרחו, דאי נימא דשביעית חייב להפקיר שדהו משום שביעית הארץ, [עמש"כ בזה בעיון ג'], א"כ נפק"מ בזה בתוספת שביעית דאילו משום יו"ט אי"צ להפקיר שדהו.

ד. ויש לדון עוד נפק"מ בשנים שעשו, לפימש"כ הרשב"א בתשו' ח"א סי' כ"ח דמסתברא דדינא דשנים שעשו הוא דוקא במלאכת שבת ולא בכל התורה, ולפ"ז בשביעית שנים שעשו אסור מה"ת, ונפק"מ דמשום תוספת שביעית יהא אסור גם בשנים. אמנם בעיקר ד' הרשב"א הריטב"א בקידושין דף מ"ג פליג בזה, שהקשה למאי איצטריך מיעוטא לבי ששחטו בחוץ תיפול"ל מקרא דבעשותה האמור בשבת, ומבואר דס"ל שהוא פטור בכה"ת. ועיי' פנ"י שבת צ"ג, ובאר יצחק ח"א תשו' י"ד, ומש"כ בזה בארוכה בשלמי יוסף זבחים ח"ב סי' צ'.

ה. עוד יש לדון באופן שהשליח אינו בר חיובא דיש שליח לדבר עבירה, ומ"מ לענין איסור מלאכת שבת כתבו האחרונים דעיי' שלחות אין המשלח עובר באיסור שבת, ומשום דהאיסור הוא הטירחא והמלאכה ועיי' שליח אין כאן טירחא, [עיי' בית מאיר אה"ע סוסי"ה ה' ותשו' חת"ס או"ח סי' פ"ד, וקה"י ב"ק ריש סי' כ"א], ולפ"ז נפק"מ דמשום שביעית יהיה אסור אף עיי' שליח ככל דיני התורה דיש בזה שלחות, [וזהו אף בקרקע שאינו שלו דלא שייך בזה העשה דשביעית שדהו כדלע"י בנפק"מ ג'].

ו. והנה נחלקו הראשונים בדינא דריבוי בשיעורין אם הוא אסור מה"ת או מדרבנן, וכגון שצריך לקצור לחולה בשבת גרוגרת אחת וקצר עוקץ שיש בו ב' גרוגרות, דעת התוס' במנחות ס"ד א' [ד"ה שתים] והרשב"א בחולין דף ט"ו ב' שאין בזה אלא איסור דרבנן, אמנם הר"ן בביצה דף י"ז פליג על הרשב"א וס"ל שהוא איסור תורה. ויש לדון לדעת התוס' והרשב"א שריבוי בשיעורין הוא רק מדרבנן דאפשר דזהו דוקא היכא דהאיסור הוא המעשה וכגון מלאכת שבת בזה אמרי' דמעשה אחד אין תוספת איסור בריבוי השיעור כיון דסו"ס אין כאן ב' מעשים חלוקים, אבל היכא דהאיסור הוא בתוצאה י"ל דבזה האיסור הוא על כל שיעור ושיעור. ואי נימא הכי הרי בשביעית שיעור האיסור הוא משום שביעית הארץ י"ל דמודה הרשב"א דריבוי בשיעורין אסור בזה מה"ת, וא"כ נפק"מ בתוספת שביעית לאסור ריבוי בשיעורין, דאם משום מלאכת יו"ט ריבוי בשיעורין מותר בו מה"ת. וצ"ת. [שוב הראוני במכתב

מרן בעל הקה"ל זצ"ל להגאון הגדול ר' אפרים בורודיאנסקי זצ"ל בספר בנין אפרים סי' כ"ה שכתב סברא זו לענין ריבוי בשיעורין בגזילה, עיי"ש שכתב בזה"ל, "וגם הסוברים דריבויא בשיעורא איסורא דרבנן הוא, מסתבר דאין זה אלא במלאכת שבת ויו"ט וכיו"ב שאיסורן הוא פעולת הגברא, והפעולה הוא בין רב בין מעט. אבל בכגון גזילה שהאיסור הוא מה שהפעיל, ודאי כל מה שהפעיל יותר חטאו גדול יותר".

ז. ומרן הגר"ד לנדו שליט"א אמר לפי"מ שיש לדון אי גרמא אסורה בשביעית. [היינו בקרקע שאינה שלו, דבקרקע שלו יש לאסור משום העשה וכנ"ל בנפק"מ ג']. דהנה אשכחן בבי מקומות דדרשי' להתיר גרמא מדכתיב לשון עשייה, בשבת דכתי' לא תעשה כל מלאכה אמרי' דגרמא שרי, וכן במחיקת השם דכתי' לא תעשון כן לדי' אלקיכם אמרי' עשייה אסור גרמא שרי, עי' שבת ק"כ ב', ולפי"ז בשאר דיני התורה דלא כתי' עשייה י"ל דאף גרמא אסור. וא"כ נפק"מ בתוספת שביעית לאסור אף גרמא.

ח. והגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל [במכתב הנדפס בריש ספר פירות תאנה על מו"ק] כתב דיש לדון בכל איסורי התורה היכא דהאדם עושה פעולה אך יש משך זמן עד התוצאה כגון הזורק חץ דחייב משום רוצח, היכא דבשעת הפעולה ליכא חיוב מיתה כגון דטרם התגיר והחץ יגיע כאשר תחול הגירות, וכן הזורק סכין על בהמת חולין הנמצאת בחוץ ותיקדש לקרבן לפני השחיטה אם יש כרת דשחטי חוץ. והנה לענין שבת ויו"ט ודאי שרי למיעבד קודם השבת כיון דהמעשה נעשה מקודם וכמש"כ הנימוק"י, דבשבת האיסור הוא על פעולת האדם משא"כ בשאר איסורים י"ל דהאיסור הוא התוצאה, ומעתה יל"ע לענין שביעית אי שרי לעשות מערב שביעית שתיעשה המלאכה בשביעית, וכגון פותקין ביבותיהן דשרי בשבת, ואי נימא דאסור יתיישב בזה קושיית החמד"ש דנפ"מ בהך תוספת להעושה קודם התוספת שיעשה בתוספת, דמשום יו"ט שרי ומשום שביעית אסור.

ט. והנה יש לעיין אם תוספת שביעית היא רק לאיסורי מלאכה או לכל דיני השביעית, ומרן הגר"ד שליט"א אמר דאי נימא דהוא לכל דיני השביעית א"כ נפק"מ דירק הנלקט בתוספת שביעית קדוש בקדושת שביעית. וא' התלמידים העיר דנפק"מ בזה גם לדין הפקר דשביעית, דכבר מזמן תוספת יהיה חייב להפקיר שדהו.

ג. אם חייב להפקיר שדהו שלא לעבור בעשה דשביעית הארץ

דעת כמה מהראשונים דבשביעית מלבד האיסור על הגברא שלא לעשות עבודה בשדה, יש גם עשה על הבעלים ששדהו תשבות, והיינו דהבעלים מצווה גם שאחרים לא יעשו עבודה בשדה שלו, עי' תו' רבנו אלחנן וחי' הריטב"א בע"ז דף ט"ו ב', ומנ"ח קי"ב [ב], וחזו"א שביעית י"ז כ"ה.

ויל"ע לפי"ז היכא דעושים עבודה בשדהו בעל כרחו והוא אנוס על כך, האם חייב להפקיר את שדהו כדי שלא לעבור בעשה דושבתה הארץ, דלכא' כיון שהוא עובר על עשה במה ששדהו אינה שובתת בשביעית א"כ מחויב הוא להפקיר שדהו כדי שלא יהא מצווה עליה.

ויש לדון בזה עפ"י המרדכי הנודעים [מנחות תתקמ"ד] שכתב דמי שנקרעו לו חוטי הציצית בשבת מותר לו ללבוש את הבגד ואין בזה משום ביטול עשה דציצית, דכיון דאין איסור לילך בבגד בלא ציצית אלא הוא רק מצוה שמחויב להטיל ציצית בבגדו, כל שהוא אנוס על המצוה אין איסור במה שהוא מביא על עצמו את חיוב המצוה. [ואי"ז ענין למכניס עצמו לאונס, דהתם הוא מביא את האונס על עצמו שלא יוכל לקיים את המצוה, אבל הכא האונס קיים בלא"ה אלא שהוא מביא על עצמו את החיוב של המצוה, ובזה סובר המרדכי דאין איסור כיון דביטול המצוה נעשה באונס].

ולפי"ז י"ל דה"נ בעשה דשביעית הארץ כיון שהוא אנוס על המלאכה הנעשית בשדהו אינו מצווה להפקיע מעליו את חיובו ע"י שיפקיר את הקרקע, דכיון שאין בזה איסור אלא רק ביטול מצוה, כל שהוא אנוס על קיומה אינו צריך למנוע עצמו שלא להתחייב במצוה.

מיהו יש לדון בזה לפמש"כ המג"א באו"ח סי' י"ג סק"ח דמדרבנן אסור ללבוש בגד בלא ציצית בשבת, וכל ד' המרדכי הם רק מן התורה, ולפי"ז גם בנד"ד אפשר דמדרבנן יהא מחויב להפקיר שדהו, מיהו אפשר דהמג"א מייירי רק לענין שלא לעשות מעשה ללבוש הבגד, אבל בלא מעשה אפשר דגם מדרבנן שרי.

ומרן הגר"ד לנדו שליט"א העיר בהא דאי' בסנהדרין דף כ"ו א' "מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארונא" והתו' בגיטין ס"ב א' [ד"ה אין עודרין] כתבו דשמא סכנת נפשות היה בזה אם לא יפרעו מס למלך, והעיר הגר"ד שליט"א דמ"מ היה להם להפקיר שדותיהם כדי שלא לעבור בעשה דשביעית הארץ, דאף שאנוסים היו על העבודה מ"מ אינם אנוסים על העשה דשביעית הארץ. ולמש"נ יש לדון שלא היו חייבים להפקיר שדותיהם משום דינא דהמרדכי. [א.ה. והכא עדיפא כיון דיש כאן היתר דפיקו"נ ולא הוי רק אונס].

ובעיקר מה שהעיר הגר"ד שליט"א [אמאי לא הפקירו שדותיהם להציל עצמם מהעשה דשביעית הארץ] יש לדון בזה עוד מטעם אחר, דהנה העשה דשביעית הוא גם במי שעושה עבודה בקרקע שאינה שלו, דעל העבודה עצמה ג"כ איכא עשה, וא"כ י"ל דמאחר והיו מוכרחין לעבוד בקרקע אין בזה תוספת איסור אם הקרקע שלהם, ולא דמי להיכא דאחר עושה עבודה בשדה של חברו דבזה הרי אם יפקיר שדהו לא יעבור בעשה, אבל הכא דהוא מוכרח לעשות עבודה בעצמו הרי הוא עבר בעשה בלאו הכי, ואין ריוח במה שיפקיר את שדהו. דלא מסתבר שאיסור עבודה ושביעית הארץ הם ב' ענינים חלוקים במהותם, דבפשוטו גם איסור העבודה הוא משום שביעית הארץ, אלא שהציווי מוטל או על עושה המלאכה אף שאינו בעל הקרקע, או על בעל הקרקע אף שאינו עושה המלאכה, אבל מה שהוא גם עושה המלאכה וגם בעל הקרקע אין כאן ב' איסורים אלא רק ב' סיבות לאיסור. ועי'.

[**וכע"ז** יל"ע בעשה דשביעית בהמתו בשבת, דאף אי נימא דכשעושים מלאכה בהמתו בע"כ חייב להפקירה, מ"מ אם כופין אותו שהוא יעשה בעצמו עבודה עם בהמתו, וכגון שכופין אותו לחרוש עם בהמתו, י"ל דבזה אינו חייב להפקיר את בהמתו כיון שהוא עובר בזה בעצמו על מלאכת חורש ואין כאן תוספת איסור במה שהיא גם בהמתו, ואף דהכא איכא עשה מיוחד על שביעית בהמתו, מ"מ גרר העשה הוא דגם ע"י בהמתו חשיב קצת כעשיית מלאכה ידידה. ואולי תליא בגדר עשה דשביעית בהמתו אם היא משום לתא דהבעלים או משום לתא דהבהמה, עי' מה שהארכנו בזה בסי' ישא מדברותך שיעורים סי' ח'].